

Az apát- és apátnő-benedikálás reformja és az Ordo benedictionis abbatis et abbatissae (1970) ekklézológiai jelentősége

NAGY NORBERT

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Ökumené Doktori Iskola,
Kolozsvár (RO) – Zürich (CH)
norbert.nagy@gmx.ch

A II. vatikáni zsinat (1962–1965) *Sacrosanctum concilium* (1963) kezdetű konstitúciója a liturgia általános megújítását tűzte ki céljául (SC 21). Ha abból indulunk ki, hogy a liturgia az egyház életidegét képezi le,¹ akkor azt sem túlzás kijelenteni, hogy a liturgia megújításának közvetett célja az egyház teljes, alapjaiban történő megreformálása volt. Hogy ez a reform milyen teológiai és egyháztani megfontolások alapján indult el máig be nem teljesedett földi zárandókútjára, az könnyen nyomon követhető, ha a liturgikus könyvek zsinat utáni megújítását vesszük górcső alá. A liturgikus könyvekről ugyanis

1 Birgit Jeggle-Merz svájci liturgiaprofesszor asszony találóan nevezi a liturgiát az egyház életidegének („Die Liturgie als der Lebensnerv der Kirche”) és helyezi a liturgiareformot az egyház megújításának kontextusába: Birgit JEGGLE-MERZ, *Liturgische Wirklichkeit – Eine Standortbestimmung*, in Martin KLÖCKENER, Eduard NAGEL, Hans-Gerd WIRTZ (szerk.), *Gottes Volk feiert ... Anspruch und Wirklichkeit gegenwärtiger Liturgie*, Deutsches Liturgisches Institut, Fribourg, Trier, 2002, 37–63 (44–47).

nem túlzás kijelenteni, hogy azok (a *lex orandi, lex credendi* elv alapján) a zsinati teológia desztillátumai.

Ezen könyvek csoportjába tartozik a *Pontificale Romanum*² is, egy olyan euchológiai szövegeket és a főpapi istentisztelet ünnepelését szabályozó rendelkezéseket tartalmazó liturgikus könyvgyűjtemény, amely zsinat utáni többlepcsős reformja iskolapéldája a megújult liturgikus teológia és egyháztan fokozatos gyakorlatba ültetésének. Az alábbiakban a *Pontificale Romanum* az apát- és apátnő megáldását szabályozó kötetének megújítása kerül bemutatásra, különös tekintettel ezen liturgikus könyv egyháztani vonatkozásaira.

A reform előkészítése

A szentelési rítusok 1968-ban megjelent *Editio typicája* után a *Pontificale* időrend szerint következő átdolgozott fasciculusa az apát és az apátnő benedikálásának³ ünnepét tartalmazó kötet volt. Az átdolgozási munkálatok viszonylag nehézkesen haladtak; két fontos szempont vezérelte a munkát: egyfelől az a szándék, hogy a monasztikus hagyomány forrásaihoz visszatérve „felelevenítsék a kezdeti állapotokat”, másfelől a benedeki *regula* alapul vétele, „amelyben az apát és ennél fogva az apátnő benedikálása gyökerezik”.⁴ Azonkívül

2 *Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP VI promulgatum*, Typis Polyglottis Vaticanis. Editiones typicae: *De ordinatione diaconi, presbyteri et episcopi*, 1968; *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 1970 (Reimpressio 1978 und 2010); *Ordo consecrationis virginum*, 1970; *Ordo confirmationis*, 1971, 21973; *Ordo benedicendi oleum catecumenorum et infirmorum et conficiendi chrisma*, 1971; *De institutione lectorum et acolythorum. De admissione inter candidatos ad diaconatum et presbyteratum. De sacro caelibatu amplectendo*, 1972; *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 1977. *Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II renovatum, auctoritate Pauli PP. VI editum, Ioannis Pauli PP. II cura recognitum. De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum*. Editio typica altera, Typis Polyglottis Vaticanis, 1990.

3 Hivatalos magyar fordítása máig nem került kiadásra.

4 Vö. Judith FREI, „Bist du bereit, die dir anvertraute Schwestern zu Gott zu führen?“ Die Feier der Äbtissinnenweihe im deutschen Pontifikale von

tehát, hogy a szerzetesi élet zsinati készítésre végrehajtott általános reformjának⁵ keretében teológiai igénnyel gondolták át az apát és az apátnő hivatalát, szintén fontosnak mutatkozott az apát benedikálásának átfogó reformja,⁶ mert a „benedikálás elvesztette lelki dimenzióját, s olyan külső pompára helyezte a hangsúlyt, amely a püspökszentelésre emlékeztetett”.⁷

A szertartások átdolgozása és egyszerűsítése révén a benedikációs liturgiával kapcsolatban a liturgikus könyvek megújításának végrehajtásával megbízott *Consilium* arra akarta irányítani a figyelmet, hogy eredetileg milyen funkciót tölt be az apát és az apátnő a monasztikus kontextusban, egyúttal pedig el akarta kerülni, hogy az apátbenedikálás „összekeverhető legyen a püspökszenteléssel”.⁸ A munkával Adrien Nocent belga bencést (1913–1996) bízták meg, aki az Istentiszteleti Kongregáció tanácsadója volt; Nocent az egész revíziót egymaga (e célból létrehozott munkacsoport nélkül) végezte el, jöllehet Bugnini szerint egyeztetett a „monasztikus világ”

1994, in Winfried HAUNERLAND – Otto MITTERMEIER – Monika SALLE – Wolfgang STECK (szerk.), *Manifestatio Ecclesiae. Studien zu Pontifikale und bischöflicher Liturgie* (Studien zur Pastoralliturgie 17), Pustet, Regensburg, 2004, 219–238 (220).

5 A II. vatikáni zsinat külön dokumentumot szentelt a szerzetesi élet korszerű megújításának: a *Perfectae caritatis*, lásd *Acta Apostolica Sedis* 58 (1966), 702–712.

6 Az apát- és apátnő-benedikálás zsinat utáni reformjának történetéről lásd FREI, Die Feier der Äbtissinnenweihe, 223–226; Annibale BUGNINI, *Die Liturgiereform 1948–1975. Zeugnis und Testament*, Herder, Freiburg, 1988, 819–821.

7 BUGNINI, *Die Liturgiereform*, 819. Az apát- és apátnő-benedikálás zsinat előtti történetéről lásd Adrien NOCENT, Die Benediktion eines Abtes, in Aimé-Georges MARTIMORT (szerk.), *Handbuch der Liturgiewissenschaft* Bd. 2, Herder, Freiburg, 1963, 202–206; Emmanuel VON SEVERUS, *Abts- und Äbtissinnenweihe*, in Bruno KLEINHEYER – Emmanuel VON SEVERUS – Reiner KACZYNSKI (szerk.), *Sakramentliche Feiern* Bd. 2, Pustet, Regensburg, 1984 (Gottesdienst der Kirche – Handbuch der Liturgiewissenschaft 8), 185–186; ARADI László, *Az apátnő benedikálásának szertartása a középkori Magyarországon monasztikus női szerzetesközösségeiben* (doktori disszertáció), PPKE, Budapest, 2019, 14–41.

8 BUGNINI, *Die Liturgiereform*, 819.

képviselőivel.⁹ E helyütt tehát a *Pontificale* többi fasciculusához képest egészen egyedülálló munkamódszerrel találkozunk, ám a reformfolyamat hatékony volt,¹⁰ eredménye pedig kedvező visszhangra lelt a *Consilium* tagjainak körében.

Az apát- és apátnő benedikálásához kidolgozott öt séma¹¹ revíziós munkálataihoz kapcsolódó dátumok arról tanúskodnak, hogy a munka oroszlánrészét Nocent egy év leforgása alatt elvégezte (1968 szeptembere és 1969 szeptembere között). A történeti-liturgikus források részletes felsorolása után¹² már az első séma tartalmazza az apáti benedikálás *ritus renovatus*át. Annak a helyi püspöknek van joga az újonnan megválasztott apát benedikálásához, akinek joghatósági területén a kolostor fekszik. Akadályoztatása esetén ezt a jogot átruházhatja egy másik püspökre, aki úgyszintén elvégezheti a benedikálás szertartását.¹³

Ezzel kapcsolatban mind a későbbi sémák, mind az *Editio typica* azt a harmadik lehetőséget is felkínálják, hogy egy másik apát is benedikálhatja a megválasztott apátot vagy apátnőt. Az első sémában még nem szerepelt ez a lehetőség, és nem (pusztán) azért, mert az 1917-es CIC-ben nem szerepelt ilyen rendelkezés.¹⁴ A séma szerzője két okból sem tartotta helyesnek, hogy a benedikálás hatalmát egy másik apátra ruházzák. Nocent egyrészt azt hangsúlyozza, hogy bár új püspök szentelésének esetében a püspöki kollégium tagjai a szenteléssel fogadják be új tagként a kollégiumba testvérüket, ez a cselekmény nem állítható párhuzamba az apát benedikálásával, mivel nem létezik „apáti kollégium”¹⁵ (*collegialitas abbatum*). Szentségtani

9 BUGNINI, *Die Liturgiereform*, 819.

10 BUGNINI, *Die Liturgiereform*, 819.

11 Összesen öt sémát ismerünk: *Schema 307 De benedictione abbatis* (1968. szeptember 13.); *Schema 307 De benedictione abbatis, ritus renovatus. Addendum* (1968. szeptember 13.); *Schemma 321 De benedictione abbatis* (1968. október 19.); *Schema 340 De benedictione abbatis* (1969. február 26.); *Schema 351 De benedictione abbatissae* (1969. szeptember 26.).

12 *Schema 307 De benedictione abbatis*, 1–12.

13 *Schema 307 De benedictione abbatis*, 1, 13.

14 Vö. CIC 1917, can. 625: „Abbatēs regulares de regimine, legitime electi, debent intra tres menses ab electione benedictionem accipere ab Episcopo dioecesis in qua monasterium situm est.”

15 *Schema 307 De benedictione abbatis*, 13., 1. jegyzet.

szempontból továbbá az apátok nincsenek sajátos pozícióban (*nulum locum specialem*), hanem „egyszerű papoknak”¹⁶ (*simplices sacerdotes*) számítanak. E javaslattal a szerzőnek kétségtávol az volt a szándéka, hogy egyértelművé tegye, milyen funkciója és szerepe van a (helyi) püspöknek azon egyházmegye életében, amelyhez az adott kolostori közösség tartozik, nem pedig arra törekedett, hogy csorbítsa az apát saját közösségében betöltött szerepét.

A séma szerzőjének érvei minden valószínűség szerint nem tudták meggyőzni a *Consilium* többi tagját, mivel már a sémához fűzött *Addendum*¹⁷ visszavonja azt a kitételt, miszerint a benedikálásra csak a püspököknek van hatalmuk, és ennek jogát az apátokra is kiterjeszti (apátnőkre viszont nem). Ellentétes irányban is lehet ugyanis érvelni: mivel az apát megáldása szentségtani értelemben nem szentelés, ezért a helyi püspök megbízásából „egyszerű papok”, azaz apátok is részesíthetik *benedictió*ban az apátokat. Ez a lehetőség azonban csak a harmadik a sorban, és a szöveg kifejezetten hangsúlyozza, hogy az apát és apátnő benedikálása a helyi püspök kompetenciája, ezért pedig a megválasztott apát vagy apátnő csak a püspök „engedélyével és megfelelő okból”¹⁸ (*iusta interveniente causa*) részesülhet a *benedictió*ban egy másik püspöktől vagy egy másik apáttól.

Az, hogy a helyi egyház elve fontos szerepet játszott e szertartások reformjában, abban is kifejeződött, hogy a 321. sémától a végső szövegváltozatig mindegyik tervezet következetesen hangsúlyozta: fontos, hogy a hívek részt vegyenek az apát és az apátnő megáldásán.¹⁹ A monasztikus közösségek és az apátságok a helyi egyházhoz tartoznak, amelynek „főpapja” a püspök. Az új apát vagy új apátnő püspöki megáldása, amelyre koncelebráció formájában végzett eucharisztikus ünnepen kerül sor, nemcsak a kolostori közösség

16 *Schema 307 De benedictione abbatis*, 13., 1. jegyzet.

17 *Vö. Praenotanda des Schema 307 De benedictione abbatis, ritus renovatus. Addendum*, 1, 1.

18 *Vö. Schema 340 De benedictione abbatis*, 1, 1; *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 2, 7; *Schema 351 De benedictione abbatissae*, 1, 1; *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 2, 20.

19 *Vö. Schema 321 De benedictione abbatis*, 1, 1; *Schema 340 De benedictione abbatis*, 1, 1; *Schema 351 De benedictione abbatissae*, 2, 1.

szempontjából számít jelentős eseménynek, hanem a nép *maxima frequentia*²⁰ mellett jelentős – a helyi püspök elnökletével folyó – liturgikus alkalmat jelent a helyi egyház életében.

Az egyszerűsített és átdolgozott benedikálási szertartást a *Consilium* 11. és 12. plenáris ülésén terjesztették elő, 1968 októberében és 1969 nyarán: „nehézségek nélkül elfogadták őket”.²¹ Az egyszerűsítés egyik fontos mozzanata volt, hogy fakultatívnak minősítették a gyűrű (*si casus fort*)²² és a mitra (*pro opportunitate*)²³ főpapi jelvényeinek átadását, mert ily módon is el akarták különíteni a *benedictiót* a püspökszenteléstől. Lényegesnek csupán az adott szerzetesi hagyományban érvényes szabályzat (*regula*) és a pástorbot (*baculum pastorale*) átadását tartották, de az utóbbit sem püspöki jelvényként, hanem „kizárólag monasztikus jelként”²⁴ fogták fel, amely azt jelzi, hogy az apát lelkipásztori felelősséget visel a kolostori közösségért. Ezzel kapcsolatban a sorrend is fontos: a *regula* határozza meg az apát – pástorbot által jelzett – lelkipásztori szolgálatának kontextusát, és az adott kolostori közösség tagjaira irányul.

A *Consilium* jóváhagyása és a különböző kuriális szervekkel való szokásos egyeztetések után a két benedikálási szertartás sémáját 1970. október 7-én terjesztették VI. Pál elé, aki 1970. október 19-én hagyta jóvá a szöveget, s kifejezetten elfogadta azt a lehetőséget, hogy másik apát is benedikálhat újonnan megválasztott apátot vagy apátnőt.²⁵ Az új *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*,²⁶ amely változatlan formában a mai napig érvényben van (legutóbbi

20 Vö. *Schema 321 De benedictione abbatis*, 1, 1.

21 BUGNINI, *Die Liturgiereform*, 819.

22 *Schema 321 De benedictione abbatis*, 25, 5.

23 *Schema 321 De benedictione abbatis*, 26, 6.

24 BUGNINI, *Die Liturgiereform*, 819.

25 Vö. BUGNINI, *Die Liturgiereform*, 820 (utalással az államtitkárság vonatkozó levelére).

26 A fasciculus kiadásával és elemzésével kapcsolatban lásd a következő helyen megjelent kommentárt: *Notitiae* 7 (1971) 35–36; Urbanus BOMM, *Der neue Ritus der Abts- und Äbtissinnenweihe*, *Heiliger Dienst* 27 (1973) 148–152; Adrien NOCENT, *L'Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, *Rivista liturgica* 60 (1973) 321–340.

Reimpressiója 2010-ben jelent meg), 1970. november 9-én jelent meg az Istentiszteleti Kongregáció dekrétumával.²⁷

Értékelés a liturgikus egyháztan szempontjából

Ha a liturgikus egyháztan nézőpontjából vesszük szemügyre a *Pontificale Romanum* e zsinat után kiadott kötetét, először is azt érdemes kiemelnünk, hogy liturgikus szempontból világos különbséget tesz a püspök és az apát között. A rítus egyszerűsítésével a szöveg feleleveníti az apát saját kolostori közösségében végzett ősi szolgálatának lényegét. Az apáti szolgálathoz szükség van arra, hogy az apát maradjon hűséges fogadalmaihoz, tartsa meg a szent rendalapító szabályzatát, és ugyanerre intse testvéreit, akiket ily módon elvezet az istenszeretetre, az evangélium szerint élt életre és a testvéri szeretetre.²⁸ Az apát elsődleges kötelessége tehát, hogy „Istenhez vezesse a testvéreket”, és gondot viseljen üdvösségükre. Fontos, hogy megbízható őre (*custos*) legyen a kolostor javainak, amelyeket a testvérek, a szegények és a vendégek javára (*ad usum fratrum, pauperum et peregrinorum*)²⁹ kell kezelnie.

Miután a liturgiát vezető püspök megkérdezi minderről a megválasztott apátot, aki úgy nyilatkozik, hogy kész mindennek megtartására, a mindenszentek litániája után sor kerül a püspök áldására, amelyet „magától értetődően”³⁰ nem kísér kézfeltétel, hogy a szertartás ne emlékeztessen a püspökszentelésre, és elkerülhetők legyenek az esetleges félreértések.³¹ E ponton világosan megmutatkozik az

27 Benno Gut bíboros prefektus és Annibale Bugnini titkár aláírásával. Latin szövege: AAS 63 (1971), 710 sk.

28 *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 20, 10–11.

29 *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 20, 11.

30 Vö. BUGNINI, *Die Liturgiereform*, 820.

31 Az apáti benedikálás rítusának reformja során az egyik legfontosabb célkitűzés már az első szövegtervezetben is egészen pontosan kifejeződött: „Non fit impositio manuum, ad vitandum confusionem cum Ordinatione.” Lásd a 4. lábjegyzetet itt: *Schema 307 De benedictione abbatis*, 15.

apátbenedikálás liturgikus és egyháztani átdolgozásának reformját vezérlő célkitűzés: az apát lelkipásztori, „atyai” felelősséget visel kolostori közösségéért, amely a „nyája főpapjaként” (SC 41) tevékenykedő püspök által vezetett helyi egyház nagyobb közösségéhez, az egyházmegyéhez tartozik. Ezt a valóságot pontosabban szemléltetik az apátbenedikálás zsinat utáni liturgikus cselekményei, mint a zsinat előtti liturgikus formák, amelyekbe a 9. századtól fogva egyre nagyobb mértékben beépültek a püspökszentelési szertartás elemei (a szentelési prefációval kísért kézfeltétel és a főpapi jelvények átadása).³²

A *Pontificale* átdolgozott kötete mind az apát,³³ mind az apátnőbenedikáláshoz³⁴ négy különböző áldásszöveget kínál fel, amelyek monasztikus jellegükben sokban hasonlítanak egymáshoz. Mindegyik Isten magasztalásával kezdődik, majd Isten áldását kéri a megválasztott apátra, illetve a megválasztott apátnőre. Az imádságok beható vizsgálata nyomán megmutatkozik, hogy a szövegek számos szakasza vagy szó szerint, vagy parafrázálva idézi a bencés regulát, és „elsődlegesen spirituális összefüggésben mutatja be”³⁵ az apát és az apátnő feladatait. Az apátnak és az apátnőnek számos tekintetben példaképül kell szolgálnia a kolostori közösség életében, akkor is, ha vezetőkként a rájuk bízottakért felelőséggel is tartoznak. Ezt a közösség tagjaira korlátozódó vezető funkciót a liturgia során a bot átadása (csak férfi apát benedikálása esetében)³⁶ jeleníti meg

32 FREI, *Die Feier der Äbtissinnenweihe*, 224. Az apátok és apátnők által végzett szolgálat lelki természetét határozottan kifejezésre juttatja, hogy még a főpapi jelvények átadása előtt megkapják rendjük monasztikus reguláját. Vö. *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 24, 17–18 és 19, 27–28.

33 *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 23, 15–17.

34 *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 18, 25–27.

35 FREI, *Die Feier der Äbtissinnenweihe*, 232.

36 Judith Frei bencés apátnő bemutatja e döntés hátterét, és felhívja a figyelmet a Szentszék különleges engedélyére, amelynek értelmében német nyelvterületen az újonnan megválasztott apátnők továbbra is megkaphatják a pásztorbotot, a német nyelvű országok régire visszanyúló hagyományának alapján. Az Istentiszteleti Kongregáció eleinte ugyan nem akart helyt adni ennek a kérésnek, annak köszönhetően azonban, hogy Reiner Kaczynski, a kongregáció referense „állhatatosan és határozottan” szót emelt az ügy érdekében, a kongregáció vezetősége engedett, s jóváhagyta,

szimbolikus formában. A többi főpapi jelvény (a gyűrű és a mitra) átadása fakultatív, hiszen a liturgia el kívánja különíteni az apát-benedikálást a püspökszenteléstől, amelytől világosan megkülönböztethetővé akarja tenni. Amennyiben a püspök gyűrűt ad át, a gyűrű az apát vezetésére bízott kolostori közösséghez való „hűség jele” (*fidei signaculum*).³⁷

Alapvetően érthető, hogy az apát és az apátnő benedikálásának megújított szertartása az apátról, illetve az apátnőről rajzolt képre helyezi a hangsúlyt, elvégre az ő benedikálásukra kerül sor. Ugyanakkor az egész ünnepet elnökként vezető püspök képe is határozott vonalakkal rajzolódik ki a szertartásban. A püspök a helyi egyház „főpapjaként” (SC 41) cselekszik és vezeti az apát- és apátnő-benedikálás liturgiáját. Ez azért lényeges, mert egyháztani szempontból a legtöbb szerzetesi közösségi is ehhez a helyi egyházhoz tartozik, annak ellenére, hogy a közösséget egy apát, illetve apátnő vezeti.³⁸ A benedikálásra továbbá olyan eucharisztikus ünnepen kerül sor, amelyen a püspök elnököl és a jelen lévő papok koncelebrálnak,³⁹ az első koncelebráló státusza pedig az újonnan megválasztott apátot illeti meg.⁴⁰

hogy a német *Pontificale* engedélyezze a pásztorbot használatát és átadását az apátnő-benedikálás alkalmával; Kaczynski arra hivatkozott, hogy az apátnői bot nem joghatóság, hanem a kolostori közösségben birtokolt tekintély jele. Vö. FREI, *Die Feier der Äbtissinnenweihe*, 235–236.

37 Vö. *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 25, 18 és 20, 28.

38 Lásd erről a püspökök pásztori feladatáról szóló zsinati dekrétum rendelkezéseit: „Azokban a dolgokban, melyek a nyilvános istentisztelettel – érintetlenül hagyva természetesen a szertartások különféleségét –, a lelkipásztorokodással, a népnek szóló igehirdetéssel, a Krisztus-hívók, különösen a gyermekek vallási és erkölcsi nevelésével, a hitoktatásával és a liturgikus nevelésével, a klérus külső magatartási szabályaival és az apostolkodással kapcsolatosak, a szerzetesek, exemptek és nem exemptek a helyi főpásztor hatalma alatt állnak. A katolikus szerzetesi iskolák is az általános szervezetet és felügyeletet tekintve a helyi főpásztorok alatt állnak; a vezetés joga azonban a szerzeteseké. A szerzetesek kötelesek mindazokat a rendeleteket végrehajtani, melyeket a püspökök tanácsa vagy konferenciája mindenki számára törvényesen elrendel” (CD 35,4).

39 Vö. *Praenotanda zum Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 4, 7.

40 Vö. *Praenotanda zum Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 5, 7.

Végezetül érintenünk kell még egy olyan tényezőt, amely e zsinat után kiadott könyv kapcsán olyan témával van összefüggésben, amely nemcsak a liturgikus egyháztan szempontjából vizsgálódó kutatásunk számára releváns, hanem nem kevés vitával kísért kérdéseket is felvet: azon apátok benedikálásáról van szó, akiknek joghatóságuk van egy meghatározott terület fölött. Ők azok az úgynevezett területi apátok, akik egyházi jogi szempontból az egyházmegyékkel egy szinten elhelyezkedő területi apátságot vezetnek, mégpedig ordináriusként, s ezért tagjai a püspöki konferenciáknak is.⁴¹ Nem feladatunk közelebbről áttekinteni e ma már igen kis számú apátság⁴² kialakulását és történetét,⁴³ de röviden érdemes kitérnünk azokra a kérdésekre, amelyeket maga az *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae* is megemlít.

41 Az 1983-as CIC két kijelentése egyházi jogi és egyháztani szempontból megvilágítja a területi apátság mibenlétét: „A részegyházak, amelyekben és amelyekből az egy és egyetlen katolikus egyház áll, először is az egyházmegyék; ezekhez hasonló elbírálás alá esnek – hacsak az ellenkezője nem világos – a területi prelátúra és a területi apátság, az apostoli vikariátus és az apostoli prefektúra, valamint az állandó jelleggel létesített apostoli kormányzóság” (c. 368). „A területi prelátúra vagy a területi apátság Isten népének egy területileg körülhatárolt része, melynek gondozása különleges körülmények miatt valamely prelátusra vagy apátra van bízva, aki azt megyés püspök módjára saját pásztorként kormányozza” (c. 371, 1). Vö. Urs BROSI, *Recht, Strukturen, Freiräume. Kirchenrecht*, Theologischer Verlag, Zürich, 2013, 130–131.

42 A területi apátságok kialakulásáról és a területi apátok, illetve apátnők szerepéről lásd Paschal BAUMSTEIN, *Abbeyes, Territorial*, in William M. JOHNSTON – Christopher KLEINHENZ (szerk.), *Encyclopedia of Monasticism*, Routledge, London, 2015, 2–4; Marek DERWICH, *Bishops: Jurisdiction and Role*, ugyanabban a kötetben, 154–155; Michael von Fürstenberg, *Exempla iurisdictionis mulierum in Germania septentrionali-orientali*, *Periodica* 73 (1984) 89–111; Michael VON FÜRSTENBERG, *De abbatissa dignitatem archidiaconi habente*, *Periodica* 78 (1989) 345–359; Elizabeth CONNOR, *L'abbaye royale de Las Huelgas et la jurisdiction de ses abbesses*, *Collectanea Cisterciensia* 50 (1988) 307–334; Michael VON FÜRSTENBERG, *«Ordinaria loci» oder «Monstrum Westphaliae»? Zur kirchlichen Rechtstellung der Äbtissin von Herford im europäischen Vergleich* (Studien und Quellen zur westfälischen Geschichte 29), Bonifatius, Paderborn, 1995.

43 Az *Annuario Pontificio* pápai évkönyv szerint 2019-ben világszerte összesen tizenegy területi apátság működött: hat Olaszországban (Monte Cassino, Monte Oliveto Maggiore, Montevergine, Santissima Trinità della Cava

Az apátbenedikálás átdolgozott ünnepe négy helyütt olyan kiegészítést tartalmaz, amely azt a rendkívül ritka esetet szabályozza, amikor olyan területi apát (*abbas nullius*) benedikálására kerül sor, aki joghatóságot kap egy meghatározott, az apátsághoz tartozó terület hívói és klerikusai fölött. A kiválasztott bemutatása után elsőként a pápa apostoli megbízásának kérdése merül fel,⁴⁴ amely – a püspöki kinevezésekhez hasonló bulla formájában – az apátot püspökszentelés nélkül is joghatósággal ruházza fel Isten népének valamely része (*portio populi Dei*)⁴⁵ és ezzel együtt egy részegyház vezetésére. E feladat néhány részletére rávilágítanak azok a későbbi kérdések, amelyeket az ünnep elnöke a homília után tesz fel a kiválasztottnak.⁴⁶

Először öt kérdés hangzik el az apát kolostori közösségének keretében végzett szolgálatával kapcsolatban, majd három további kérdés következik, amely a helyi egyház pásztoraként szólítja meg az újonnan megválasztott apátot. Ezek a kérdések szó szerint a püspökszentelés liturgiájából származnak,⁴⁷ és Isten népének közösségében helyezik el az apátot, abban a közösségben, amelyet munkatársaival (*comministris*), a papokkal és diakónusokkal együtt jóságos atyaként (*pius pater*) kell vezetnie (*dirigere*) az üdvösség útján (*viam salutis*).⁴⁸

de' Tirreni, Subiaco, Santa Maria di Grottaferrata), kettő Svájcban (Maria Einsiedeln és Saint-Maurice), egy Ausztriában (Wettingen-Mehrerau), egy Magyarországon (Pannonhalma) és egy Koreában (Tokwon). Vö. *Abbazie territoriali, Annuario Pontificio*, Vatikánváros, 2019, 1015–1017. Az akkoriban *abbatia nullius*nak nevezett területi apátságok száma a II. vatikáni zsinat nyomán jelentős mértékben csökkent. 1976. október 23-án kiadott motu propriójában VI. Pál nemkívánatosnak minősítette további területi apátságok létesítését, s egyúttal a meglévők fokozatos megszüntetését is elrendelte. Vö. Paulus VI, *De Abbatiarum nullius dioeceseos innovatione, Acta Apostolica Sedis* 68 (1976), 694–696; BAUMSTEIN, *Abbeyes, Territorial*, 4.

44 Vö. *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 18, 10.

45 A kifejezés a LG 23-ból származik, de VI. Pál motu propriójában is szerepel. Vö. Paulus VI, *De Abbatiarum nullius dioeceseos innovatione*, 696.

46 Vö. *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 20, 10–12.

47 Vö. *De Ordinatione* 1968, 19, 66 és *De Ordinatione* 1990, 40, 13–14.

48 „Vis plebem sanctam, cum ministris tuis presbyteris et diaconis, ut pius pater, fovere et in viam salutis dirigere?”. Vö. *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 20, 12.

A tanítói hivatal (*munus docendi*) és a megszentelői szolgálat (*munus sanctificandi*) alkotja a témáját két további olyan kérdésnek, amelyet feltesznek a kiválasztottnak. Az apátnak jó pásztor (*pastor bonus*) módjára nyomába kell erednie az eltévelyedetteknek, s viszsza kell vezetnie őket az egyház közösségébe, Krisztus nyájába (*ovili dominico*).⁴⁹ Végül felszólítást kap arra, hogy imádkozzon (*orare*) a nép üdvösségéért (*pro populo sancto*), és legjobb képességei szerint teljesítse pásztori szolgálatát (*pastorale munus*).⁵⁰ A helyi egyház ordináriusaként a területi apát apostoli megbízás alapján végzi ezeket a szolgálatokat, közösségben van Róma püspökével és mindazokkal, akik helyi egyházat kormányoznak, e minőségénél fogva pedig *sui iuris* annak a püspöki konferenciának is tagja, amelynek területén az adott apátság található.⁵¹

Az apátbenedikálás szertartásrendje ebben az esetben két további olyan kiegészítést tartalmaz, amely a területi apát benedikálásához kapcsolódik. A rendi szabályzat és a jelvények (gyűrű, mitra és pásztorbot) átadása után a főcelebráns (akkor is, ha püspök) felkéri az újonnan megválasztott apátot, hogy foglalja el helyét a *cathedrán*, legalábbis abban az esetben, ha saját (apátsági) templomában benedikálják, amely egyébként a helyi egyház székesegyházaként is szolgál. Ekkor az eucharisztikus ünnep főcelebránsaként kitüntetett szerepet kap: első ízben ünnepli az eucharisziát helyi egyházának pásztoraként. Az addigi főcelebráns az első koncelebráló szerepét kapja.⁵² A csere rávilágít, hogy az adott helyi egyháznak ettől fogva új elöljárója van. A valamennyi jelen lévő pap, diakónus és a helyi egyházhoz tartozó hívők részvételével zajló, koncelebrált eucharisztikus ünnep tehát *praecipua manifestatio ecclesiae* (SC 41), a területi apát pedig „nyája főpásztoraként” (SC 41) jelenik meg.

49 „Vis oves errantes ut bonus pastor requirere et ovili dominico aggregare?”. Vö. *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 20, 12.

50 „Vis Deum omnipotentem pro populo sancto indesinenter orare et sine reprehensione pastorale munus tuum exercere?”. Vö. *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 20, 12.

51 Vö. CIC 1983, c. 450, § 1.

52 Vö. *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 28, 18.

Az apátbenedikálás szertartásrendjének utolsó betoldása a területi apát benedikálásának lezárását szabályozza. Kétszeres (a kolostori közösségre és a népre irányuló) küldetésének szimbolikus megjelenítése érdekében a szöveg – a püspökszenteléshez hasonlóan – előírja, hogy az újonnan megválasztott apát vonuljon végig a templomon, és áldja meg a hívőket, miközben a közösség az alkalomnak megfelelő éneket énekel (például a *Te Deumot*). Az ünnepélyes áldás előtt az apát rövid beszédet mondhat az oltártól vagy a *cathedrától*. A beszéd elsődleges címzettje az egybegyűlt helyi egyház népe (*populo*),⁵³ amelynek lelki kormányzására az apát ordináriusként megbízást kapott.

Mindazonáltal igencsak kérdéses, hogy ez a modell igazolható-e egyháztani és szentségtani szempontból. Elvégre ebben az esetben egy papra bízzák egy exempt egyházmegye kormányzását, anélkül, hogy részesülne a püspökszentelésben, vagyis az egyházi rend teljességében (LG 26). A területi apát mind lelki, mind jogi téren vezetője lesz egy helyi egyháznak, s kormányzói funkciója kizárólag a pápai kinevezésen és egy egyházbírói aktuson alapul. Szentségtani szempontból ez a helyzet kizárólag fenntartásokkal fogadható el, s inkább negatívan ítéltető meg. E nehézségek hatására már VI. Pál olyan döntést hozott, amelynek értelmében jelentősen nehezebb, sőt gyakorlatilag lehetetlen lesz a jövőben területi apátságokat létrehozni,⁵⁴ de a már meglévő területi apátságok száma is felülvizsgálandó és csökkentendő, sőt bizonyos körülmények között egyes területi apátságok meg is szüntethetők, területük pedig egy vagy több egyházmegyéhez kapcsolandó.

E ponton azonban egy tényezőt mégiscsak ki kell emelnünk, amelyet pozitívan értékelhetünk: mégpedig azt, hogy az apátot a kolostori közösség *választja*. Elvégre az apátokat és az apátnőket nem kinevezik, hanem a közösség szabadon választja meg őket (rendszerint saját tagjai közül). Ugyanez történik olyan apát esetében is, akire ordináriusként egy területi apátság vezetése hárul. A magyar bencés hagyományok szerint például az apátság minden olyan tagja jogosult a választáson való részvételre, aki már

53 Vö. *Ordo benedictionis abbatis et abbatissae*, 32, 19.

54 PAULUS VI., *De Abbatiarum nullius dioeceseos innovatione*, 696.

letette az örökfogadalmat, függetlenül attól, hogy pap-e vagy sem. Ez konkrétan azt jelenti, hogy a területi apátság esetében az ordináriusi minőségben a helyi egyház vezetésére megbízást kapó apát megválasztásában klerikusok és laikusok egyaránt részt vesznek. A római hatóságoknak ugyan még jóvá kell hagyniuk a választás eredményét, de azt, hogy valamely helyi egyház vezetőjét – laikusokból és klerikusokból álló – káptalan választja meg, a püspöki ki nevezések túlnyomó többségéhez kapcsolódó eljáráshoz viszonyítva rendkívülinek és kivételesnek kell minősítenünk. Célszerű lenne, ha ez az eljárás hozzájárulhatna a megyés püspökök kiválasztásának jövőbeli átgondolásához.

Összegző gondolatok

Az 1970-ben kiadott apátok és apátnők benedikálását taglaló szertartáskönyv vitathatatlan érdeme, hogy szövegeivel és rubrikáival nagyban hozzájárult az apáti és püspöki szerepkör teológiai elválasztásához. Kritikus marad az a tény, hogy szimbolikáját tekintve a szertartás még mindig túl sok olyan elemet tartalmaz, amely a kevésbé tájékozott szemlélők számára a püspökszentelés liturgiájával összekeverhetővé teszik a benedikálás rítusát. Ekkleziológiai szempontból az ordinárius apátok kiválasztásának módja azonban kifejezetten érdekes és alaposabb megfontolásokra sarkallhat. Amikor jelenleg az egyház egyik legégetőbb kérdése a szinodalitás fogalmának teológiai tisztázása és gyakorlatba ültetése, akkor Isten szent népének hathatós bevonása a pásztorok kiválasztásának bonyolult folyamatába egy fontos és erőteljes jelzés lenne, valamint a hívőket közös felelősségvállalásra ösztönözhetné. Nóda Mózes professzor úr Isten népét ebben a szellemben neveli, képezi és vezeti a tudomány útján és a hit ösvényén. Hála és köszönet érte!

Bibliográfia/Bibliography

- Paulus VI, De Abbatiarum nullius dioeceseos innovatione, *Acta Apostolica Sedis* 68 (1976), 694–696.
- Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP VI promulgatum*, Typis Polyglottis Vaticanis. Editiones typicae: *De ordinatione diaconi, presbyteri et episcopi*, 1968.
- Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II renovatum, auctoritate Pauli PP. VI editum, Ioannis Pauli PP. II cura recognitum. De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum*. Editio typica altera, Typis Polyglottis Vaticanis, 1990.
- ARADI László, *Az apátnő benedikálásának szertartása a középkori Magyarország monasztikus női szerzetesközösségeiben* (doktori disszertáció), PPKE, Budapest, 2019.
- BAUMSTEIN, Paschal, Abbeyes, Territorial, in William M. JOHNSTON, Christopher KLEINHENZ (szerk.), *Encyclopedia of Monasticism*, Routledge, London, 2015.
- BOMM, Urbanus, Der neue Ritus der Abts- und Äbtissinnenweihe, *Heiliger Dienst* 27 (1973) 148–152.
- BROSI, Urs, *Recht, Strukturen, Freiräume. Kirchenrecht*, Theologischer Verlag, Zürich, 2013.
- BUGNINI, Annibale, *Die Liturgiereform 1948–1975. Zeugnis und Testament*, Herder, Freiburg, 1988.
- CONNOR, Elizabeth, L'abbaye royale de Las Huelgas et la jurisdiction de ses abbesses, *Collectanea Cisterciensia* 50 (1988) 307–334.
- DERWICH, Marek, Bishops: Jurisdiction and Role, in William M. JOHNSTON (szerk.), *Encyclopedia of Monasticism* Volume I. A–L, Fitzroy Dearborn Publishers, Chicago–London, 2000.
- FREI, Judith, „Bist du bereit, die dir anvertraute Schwestern zu Gott zu führen?“ Die Feier der Äbtissinnenweihe im deutschen Pontifikale von 1994, in Winfried HAUNERLAND, Otto MITTERMEIER, Monika SALLE, Wolfgang STECK (szerk.), *Manifestatio Ecclesiae*.

- Studien zu Pontifikale und bischöflicher Liturgie* (Studien zur Pastoralliturgie 17), Pustet, Regensburg, 2004.
- JEGGLE-MERZ, Birgit, Liturgische Wirklichkeit – Eine Standortbestimmung, in Martin KLÖCKENER, Eduard NAGEL, Hans-Gerd WIRTZ (szerk.), *Gottes Volk feiert ... Anspruch und Wirklichkeit gegenwärtiger Liturgie*, Deutsches Liturgisches Institut, Fribourg, Trier, 2002, 37–63.
- NOCENT, Adrien, Die Benediktion eines Abtes, in Aimé-Georges MARTIMORT (szerk.), *Handbuch der Liturgiewissenschaft* Bd. 2, Herder, Freiburg, 1963.
- NOCENT, Adrien, L'Ordo benedictionis abbatis et abbatissae, *Rivista liturgica* 60 (1973).
- VON FÜRSTENBERG, Michael, De abbatissa dignitatem archidiaconi habente, *Periodica* 78 (1989) 345–359.
- VON FÜRSTENBERG, Michael, Exempla iurisdictionis mulierum in Germania septentrionali-orientali, *Periodica* 73 (1984) 89–111.
- VON FÜRSTENBERG, Michael, «Ordinaria loci» oder «Monstrum Westphaliae»? *Zur kirchlichen Rechtstellung der Äbtissin von Herford im europäischen Vergleich* (Studien und Quellen zur westfälischen Geschichte 29), Bonifatius, Paderborn, 1995.
- VON SEVERUS, Emmanuel, Abts- und Äbtissinnenweihe, in KLEINHEYER, Bruno – VON SEVERUS, Emmanuel – KACZYNSKI Reiner (szerk.), *Sakramentliche Feiern* Bd. 2, Pustet, Regensburg, 1984.